

5. Vö: Margócsy István: *Petri György: Összegyűjtött versek*. In: uő: „Nagyon komoly játékok.” Bp., Pesti Szalon, 1996. 165.
6. A vers az 1989-es *Valahol megvan* anyagában még a *Személytelen voltál, mint a többi* cím alatt jelenhetett csak meg.
7. Forgách András: *Petri György, a szemlélődő költő*. Jelenkor, 1989/10. 918.
8. Uo.
9. Forgách i. m. 917.
10. Fodor Géza: *Petri György*. Bp. Szépirodalmi, 1991. 169–170.
11. Fodor i. m. 149.
12. *A Napló (1977–1982)*. Bp., Minerva, 1990. (vál. és szerk.: Barna Imre, Kenedi János, Sulyok Miklós, Várady Szabolcs) 16; 151.
13. Marno János: „Párolg a völgy meg egy csésze kávé – ez bűl, amaz meg melegszik”. *Petri György költészetéről*. In: uő: *A vers akarata*. Békéscsaba, Tevan, 1991. 61.
14. Dérczy Péter: *Vonzás és választás 4. Petri György: Valahol megvan*. Jelenkor, 1989/9. 867.
15. Uo.
16. Várady Szabolcs: *Naplójegyzetek 1974-ből*. In: *A Napló (1977–1982)*. 57.
17. Fodor i. m. 161–169.

SZÉLES KLÁRA

„Akinek integetnek, nem hal meg soha?”

KIRÁLY LÁSZLÓ KÖLTÉSZETÉRŐL

*Csak ők érdemelnék a halhatatlanságot
a valahol mindig ottmaradók
fájdalomba bénult szeretteink
(Integetők)*

Az igazi, a jó költő egyik jellegzetessége talán az, hogy: hű. Hű, de mihez? Talán semmi máshoz, mint önmagához. De mi is ez az önmagához való hűség? Miben nyilvánul meg? Mikor és hogyan követhető? Úgy tetszik, ennek a hűségnek léte vagy nemléte, valóságosága vagy valótlanosága évtizedek, életutak múltán világlik ki igazán. Hogy ennek a hűségnek különös testet-öltése az, hogy megjelenítődik szándék szerint – ámde szándék ellenére is, avagy szándéktól függetlenül, szándék számára átláthatatlanul, mintegy vis maior-ként.

Költészetéről van szó. Az egész, jelzett folyamat itt poétikai síkon bukkan fel, utólag felderítendő poétikai törvényszerűségekbe öltöződik. Utólag derítődik és (deríthető) ki, hogy itt, titkon poétikailag megnevezhető, számontartható belső szabályszerűségek keletkeztek, születtek – illetve, egyetemes értelemben: folytatódtak, igazolódtak újra és újjá.

Király László. Mondhatnánk: „mit sem sejtve”, hajdan, sajátmaga és egész nemzedéke indulásakor *Vitorla-ének* címen írt egy szabadverset, amelyet – talán a jószemű antológia-szerkesztő? talán a nemzedéki közvélemény? – az 1967-ben a huszonnyolc

költő együttes jelentkezésének címadójául választott. Ez a vers – különösen ennyi idő múltán visszatekintve – nem is olyan kiemelkedő, nem is olyan reprezentatív. Vagy mégis?

„Vitorlá”-tól – „vitorlá”-ig

*ujjammal fonott szépszemű háló
vitorla vitorla tengerre szálló
elszálló háromszög kék égre bomló
estére térülő holló*

– így indul a *Vitorla-ének*. S ez a kezdet egyben vers-keret, kompozíció része is. A befejezés többszörösen visszautal az első sorokra. Ujraidézi a tengerre szállást, nyomatékos kéréssel: „térj meg *vitorla* vizeken szálló”. Módosítva ismétlődik a verselési forma, a rímes, időmértékes négy sor – a verstestet alkotó rímtelen, illetve szórványosan rímelő szabadvers-beszéd után. Ezen belül pedig újrhangzik a „szálló” – „holló” összecsengés. Mindezt megtévezve visszatér maga a „visszatérés” hangsúlyozása, explicit: „térj meg vitorla vizeken szálló / *térj meg háromszög* alkonyba bomló/*térj meg emberem hollóm.*” Talán a költő számára is észrevétlenül kísért újra a „vitorla”, visszhangzik auditíve, s felémlik vizuálisan („*vitorla vizeken*”, – „*háromszög* alkonyba bomló”). Az utóbbi napnyugtai párja, válasza a verskezdő képnek: az „elszálló *háromszög kék égre bomló*”-nak. Nem merítettem ki ezzel csupán a vers keretére vonatkozó, tudatos, de inkább tudattalan összefonódó, ritmikát, jelentést dúsító belső megfeleléseket. Akár a nazálisok játékára gondolok: „*ujjammal fonott szépszemű...*, tengerre, háromszög, bomló” a vers elején, s mindezek ismétlődése és felszaporodása az utolsó négy sorban („térj meg” háromszor, s „*emberem hollóm*” befejező szavakként). Hivatkozhatunk a rejtettebb „vitorla”-”térülés” szótaghasonlóságra is, stb. Mintegy hangzó imitációja ez a „fonásszerű” alkotás-alkotódásnak, s a versvégre felfokozódó személyességnek, a hangsúlyozott birtoklásnak, („*emberem hollóm*). – Az idézett kétszer négy sor által közrezárt részek a fiatal József Attilára és az őt is ihlető Kassákra s magára a lírai expresszionizmusra emlékeztethetnek, joggal. Mégis, ezen az örökölt poétikai fátyonon átdereng az a költői szövedék, amelyet Király László teremt meg. Az expresszionista versben oly jellegzetes, (nagybetűt kívánó) férfiak és asszonyaik számára itt különös jelentőségű a „*visszafelé-út*”, a „*várakozás*” – dúdolva – s a „*parton*” állás „lobogó ruhában”. Különösen visszapillantva – immár tizenhat kötet megjelenése után – a kínálkozó madártávtalban szembetűnőbbé válhatnak a költői szövésmódnak jellegzetesen Király Lászlóra valló, egyszemélyes jegyei. Így például a megidézett négy sor mellé állíthatjuk legközvetlenebbül azt a negyedik kötetében található szabadverset, amelyet alcímével Kassáknak dedikál a költő: *Támadjon fel halottaiból is* – Vallomás Kassák Lajosról. Megelevenedik az emlék: „Hallom egy pillanatra / a riasztóan riadó hajókiűrtöt [...] Látom amint a matrózok eloldozzák a köteleket / S a *partról* / kendővel *integet* búcsúzóul az Asszony”. – A vitorlást itt hajó váltja fel, de ugyancsak a messze útra indulás, az otthontól elszakadás pillanata kerül reflektorfénybe. Nincs szó hazatérésről sem, de a *partról* integető asszony, s akár az integetés önmagában is a visszavárás megjelenítése. S a kiemelt mozzanatok, szavak, képek együttesükben és egymást egyre jelentőségtejtelsebben felidézésükben válnak az egész lírikusi életmű lényegét felmutatóakká. Érdekes példa lehet erre a *Skorpió* (1993) című kötet egyik darabja, annak is egy részlete:

Merre, Odüsszeusz? Híres bárkák

...

szerte a vizeken.

Mi meg a parton, a parton ismét,

várva biztató integetésre,

vitórlára bomló homályból.

(Reggel)

Vitorlás hajó vagy bárka: költői felbukkanásaik különös és fontos kapcsolatban vannak egymással. Összefűződnek egyúttal hasonló képekkel, kép-töredékekkel, képzetekkel (part, várakozás, integetés stb.). A hajóra szálló lehet Kassák Lajos, Columbus, vagy Odüsszeusz, Körösi Csoma Sándor avagy névtelen – a Király László-teremtette költői világban egyre végtelenebbre nyúló hálózat lánc-(háló)-szemeivé válnak. Egyre kevesebb, apróbb jelzéssel, egyre elvontabban, fokozottabban továbbmélyül és gazdagodik a jelentések köre, művészi a szavak (sőt, szóközök) felidéző ereje.

*Nehéz a hűség,
nehéz a hit – tudta –,
de...*

...

*dédelgetni lehet
sok nem-találkozást,
s cikáznak a
perzselt szárnyú versek,
kőd-ezüst öbölből
vitórlák intenek.*

– halljuk az *Ahmatova* című versben (1995). Máskor csupán „a végtelen / *buborék-nul-lái*” jelennek meg „a láthatáron”: vitórlások, tengerek, hajó-utak emlék-nyomaiként. *Nyári tenger-émlék* a cím, de a sorok közt nem találunk egyetlen más utalást sem tengerre, vízre vagy más hajdani emlékképre. Hangsúlyozottan „egy álló hang szól egyedül, / változatlan, le se hull, fel se szökken, / *visszatérve* folyton önmagába” – ilyen érzékelhetetlenné foszlóan villantja fel a „visszatérés” (hazatérés) fájó vágyát.

Hová is lett, mivé is változott itt az ősi, az oly sok művészi metamorfózist megélt „vitórla”, „vitórlás”, „hajó” – vagy akárcsak maga az alattuk ringó „tenger” képe, motívuma, szimbóluma? „A modernség rehabilitálta... a romantikának, a lázongások irodalmának e legkedvesebb kísérő, táji motívumát; a tengernek a képét” – írja Szigeti Lajos Sándor¹ József Attila kapcsán, s bólinthatunk erre, de Király László – például, s nem csupán ő – arra int, hogy ez, s az effajta folyamat, folyamatok talán még messzebbről jönnek, még messzebbre tartanak. Egyáltalán: kép-nek, motívum-nak, szimbólum-nak tekinthetőek-e?² Akár a Király László-versek vitórla-képeinek változatai, különböző, s mégis nyíltan, vagy rejtetten egymásra felelő asszociációs körei is más oldalról világíthatják meg a felvetett kérdéseket. Egyik korábbi versében (1970) Columbusz Kristóf az, aki „Felpakolta hitét / három gyönyörű *vitórlásra*”, majd „*átvitórlázza* az óceánt / India-hitben”. S ha itt a makacs, elszánt hit kockázata az, ami az útnak-indulás és kétséges visszatérés között feszül, maga a „rettenetes *várakozás*” –, akkor a korabeli novelláskötet címadó darabjában, a *vitórlást* Kolumbusz hajója megnevezésével illető *Santa Maria makettjében* mindez már miniatürizált alakban jelenik meg, „ma-

kettként”, a csalódott hit, hiábavaló várakozás különös jelképeként. Az elbeszélés befejezésekor a főszereplő keserűen hazaindulva, bőröndjében „egy pár nyomorult kacatot” cipel: „elromlott tájólót, elromlott magasságmérőt, elromlott botkormányt, Kolombusz *Santa Mariájának makettjét fából...*”. Az óceán-vitorlázás megghiúsulásának, az új világ-felfedezés csődjének tárgyai ezek. Történetbeli szerepeltetésük többféleképpen is kicsinyített meg többszörözött egyszerre: betétként, kvázi-belső idézetként kap helyt például a citált mondat, hangsúlyosan, befejező gondolatként, úgy, hogy a három pont befejezetlenségét sugall. Egyedi, fogantatásában lírai narrációs technikájával az író mintegy történeté fogalmazza önnön kettősségét az otthon elhagyó és a hazatérő önkényes összeolvasztásával, illetve szétválasztásával. Zárójelbe teszi, de nyomatékosan: „Mert én voltam mind a kettő: az *érkező* és a *várakozó* is, furcsán megrendülve, elváltozva, különválva, külön időből érkezve.” Rokon ez a fajta létforma azzal, amit a kötet másik novellájában így ír körül: „A *tékozló fiú* voltam”, aki mögött azok tétéleznek föl titkokat, „*akikhez megtért*”. Otthonmaradók és eltávozók, világgá vitorlázók és várakozók alakja egymásba kulcsolódik, mintegy élő antinómiaként. „*ittmaradnék – küldjete / visszatérnék* üzentek”³ – kéri. Más, korai páros versében azt idézi, aki „csillogott s *eltávozott*”, – illetve azt, aki: „*ittmaradt* s el nem távozott”. Hiszen természetes, hogy „minden álmomban férfiak készülnek *hosszú utakra*”; „rezes boros csendes citerás / homályon át” is „*nagy távolság* sejlik”; s arról vall, hogy amikor „hallom egyetlen hangját földemnek, magyaráz valamit” akkor is „távoli utazásokról” van szó.⁴ Elvágás és visszavágás – összetartozik. A messze vándorlók számára legfontosabb az „örök hátsószág, menedék”, azok, „kikhez a bűntudat *visszakertget* –”, a „mindég csak *haza-s visszajárók / kényszerű türelmesek kasztja / mely a kört imádja, az örök visszatérést*”. Szervesen kötődik ehhez a *tékozló fiú* megterése-változatok egyike, s itt a fohász: „adj még erőt / a kaput nyitva hagyni / hogy bármikor *újra elmebessenek*”. De ez az egymásbafonódó kötelék jelenik meg akár *Körösi Csoma Sándor útja* során is, amikor álmát a „tevék” „bőrük keserű szagával” *hazaterelik*; s hasonlóan a „holland partokról *hazatérő*” megidézésekor. Hozzátehetjük: valamennyi, gyakori, első kötetétől legutóbbiakig felbukkanó „hazatérés”-verseiben.⁵ Egyik korai megfogalmazása egyféle máig vállalható költői hitvallásnak is beillik:

Ó
nincs
felemelőbb
nincs hitet-adóbb
az otthon-tudó gondolatnál
(Körösi Csoma Sándor útja)

Ez utóbbiaknál hol van a *vitorla* képe? Az elvitorlázás, akár mint más hajóraszálás, vagy maga a tenger élménye, egyike csak az otthonról elvándorlás, hosszú útra kelés változatainak. Mégis, a *vitorlát* akárcsak távolodó, közeledő fehérsége több, mint költői képzet-hálózzattal is társítja. A még-látható, majd már láthatatlanná váló, lebegő vázson búcsúzó és búcsúztató között (*visszatérő* és *visszaváró* között) eltépdő illetve újrakötődő kapocs. Az elszakadásnak, a térbeli és időbeli távolságnak is egyszerre érzékeltetője és átívelője is. Egyféle *híd*, közvetlen rokona a lobogó kendőknek, a parton álló asszonyok lobogó ruhájának. – Ez utóbbiról úgy érezte az induló költő, hogy „legnagyobb / emberi hatalom a tenger fölött” (*Vitorla-ének*). – Legutóbbi gyűjteményében, a *Beűzetés*-ben pedig maga az *integetés* gesztusa, képe, tudata növekszik kivált-

ságos erejű költői esszenciává. „...csak *integess* – akinek *integetnek*, nem hal meg soha.” – Ezt olvashatjuk az *Északi legendá*-ban, a Borisz Paszternáknak ajánlott álomszerű, remekművű költő-vízióban. S ez a kijelentés csak költői mivoltának egyediségében, a kötet, s az életmű egészének háttérével válhat igazán megragadóvá, hitelessége átélhetővé. – De voltaképpen fordítva is érvényes az összefüggés: akit mélyen megérint az *integetés*-nek ez a királylászlói varázsa, az ízelítőt kaphat az egész oeuvre vonzerejéből.

Metafora – metafora-szövedék

Szándékosan említek itt „metafora”-t. De az eddig idézett költői szavak: akár a különféle *vitortla*, *vitortlás*, *vitortlás*-ra gondolunk, akár az ezzel társított, búcsúztató, üdvözlő *kendőkre*, magára az *integetésre*, az *eltávozásra* vagy *ittmaradásra* stb. az egyes versektől függően (vagy talán az életmű ismeretének mélységétől is függően) nevezhetőek, tekinthetőek *motívumoknak*, néhol esetleg *toposzoknak*, netán *emblémáknak*, vagy *szimbólumoknak* is.⁶ A tűnődéshez kitűnő tovább-indítást adnak például Király László eddigi, értő kritikussai, azok, akik alakulása közben kísérték figyelemmel ezt a költészetet.

Érdekes perspektívába helyezi a lírikus *vitortlá*-it; *tengeri hosszú út*-jait Láng Gusztáv, amikor – 1972-ben – Király László regényének (*Kék farkasok*) elemzésekor kiemeli a középpontban álló „otthonalanságot”, amelyet az „otthon emléke” tesz keserűvé. Joggal utal itt az epika „*ősi, Odüsszeia*-beli *képlet*”-ére. Láng Gusztáv a „lírai nézőpont epikus próbájára” figyel elsősorban.⁷ Más megvilágításban viszont okkal érzékelhetjük a világirodalmi analógia érvényesülésének TOPOSZ-jellegét is. A már elemlített „Merre Odüsszeusz?” – vers jóval később, az 1993-as kötetben olvasható, de kétségtelen jelen van a homéroszi reminiscencia. Am ennél a találkozásnál, akárcsak más, költői előzmények felidézésénél a jellegzetes, királylászló-féle *eltérés* az, ami lényegbevágónak látszik, ami költői többletet hordoz.

A felvetett összefüggés további, tágabb kifejtésének vélem azt, amit Cs. Gyimesi Éva ír le 1978-as könyvének szisztematikus, sorozatszerű líra-elemzésében. Ő Király László költészetének „központi értékszimbólumaként” jelöli meg a *szülőföld*-et, amely a későbbiekben más, általánosabb értékszimbólumok körébe integrálódik. (A *földhöz való hűség*, a *fagy képei*, a *kő*, *vas* keménysége, majd a *tél* motívuma, *bó*, *jég* „képzetkörébe”.) Analízise nyomán „egyenes vonal vezet” a későbbi ciklusok másfajta motívum-rétegeihez. Tágul, áttételesebbé lesz a motívum-kör, de valamennyi a „közlés síkjait váltakoztatja”, egy bizonyos sorsjelkép-variációt rejt; egy bizonyos etikum: „személyes helyzetfelismerés és válasz” költői kifejezése. Cs. Gyimesi Éva említett könyve óta (amelynek elméleti vonatkozásban szerves folytatásaként látom a gyöngykapuló-motívumról, majd a Szilágyi Domokos-líráról megjelent munkáit) a Király László-versek immár az eltelt húsz év megnőtt távlatából fokozottan igazolják az 1978-as megállapításokat.⁸ Annak lehetünk tanúi, hogy a kiemelt *szülőföld* analóg poétikai szerepű változatainak tekinthető az *otthon*, az *anyaföld*, *föld*, „*a hely*, *ahonnan jövök*” stb. Ezek a szavak – a Király László-költészet belső összefüggésrendjében, kontextusaiban – olyan képeknek, metaforáknak, értékszimbólumoknak tekinthetők, amelyek joggal hozhatók bizonyos kapcsolatba például Homérosz *Ithakájával* (Láng Gusztáv, 1972), s ugyanakkor természetesen akár ez a párhuzam is alkalmas lehet a hangsúlyos eltérés körvonalazására. Király Lászlónál a *szülőföld/otthon* éppúgy az eltávozás és visszatérés elementáris kezdeti és végpontja, mint például az *Odüsszeia Ithakája*, – avagy a több-

szőr szereplő *tékozló fiú*-példázat elhagyott apai háza. „*Megérkeztünk lassan / Az indulás örök helyére értünk újra / mint mindig*” – olvashatjuk például az *Éjszakai utazás*-ban.⁹ S ahogy ezt már az eltávozók és otthonmaradók, elvitortlázók és várakozók példájánál láthattuk: a kettő eltépődő, eltéphető és mégis eltéphetetlen *kapcsolata* az, amely főszerepű. A *vitortla* lebegő fehérségét, s a búcsúztatók, várakozók kezében lobogó kendőket, rokonságukat emeltük ki, magát az *integetés*-t, mint ennek a kockázat-hordozó s ezt vállaló kapcsolatnak költői jeleit. Azt mondtam: „*híd*”-nak bizonyulnak az említett, speciális jelentésű szavak, képek; az adott lírikusi világ teremtményeiként. Hozzátehetjük: szorosan kötődnek, sőt egybeesnek Király Lászlónál a szó szerinti *híd*-dal, illetve ennek különféle áttételes változataival. Jó példa lehet erre a *Kék farkasok*-ban megjelenő, gyermekkorra falujából való fahidacska. Ez a valóságos emlékkép a regény során megszemélyesedik, dialógust folytat a narrátorral, mintegy alteregójaként. Ugyanakkor nemcsak a múlt megjelenítésének lesz színtere, hanem a falu különféle embereinek, eseményeinek, sorsoknak találkozásáé is az igazságkereső mérlegelés közösségében. Az így egymás mellé kerülő történet-szövedék szinte fikció a fikcióban: szubjektív önkénnyel előhívott vízió, létrehívója a szerző poeétizált én-je, annak is éppen az *eltávozott/hazatérő* mivolta, a „*hűtelen*” „*hűsége*”. (Tekinthező Odüsszeusz, avagy *tékozló fiú*-változatnak.) – Ez a korai regénybeli kis *híd* így többszörösen, s közvetlenül fonódik össze más, versbéli hidakkal. Például azzal, amikor úgy érzi a költő „*felvillan bennem a hiddá-válás, / hiddá-feszülés odaadó gondolata*” (*Végtelen ének*). S azzal is, amelyet így idéz fel:

*Állok egy hídon,
s nem tudom:
melyik part a múltam,
melyik a jövőm.*

(Víz hullám, 1995.)

Mindegyik híd nemcsak térbeli távolság összekötése, hanem időbeli távolságoké is, s ezek mellett, ezekkel együtt emberek közötti látható és láthatatlan, szó szerinti és átvitt értelmű távolságok áthidalásának, e reménynek, szándéknak megtestesülése. Utóbbi négy sorban akár a két „*part*”: *múlt* és *jövő* jelképe, de természetyszerűen simul össze az *eltávozás* – *visszatérés* otthonának valamennyi költészetén belüli képével. „*Elűszó éveimből / színesen visszaint valami.*” – hallhatjuk ugyanebben a versben, s nem oktalan a hajdani vitortlás-metaforák, integetések asszociálódása. Sem szó, sem képként nincs jelen egyik sem. De „*tutuló hajók*”, „*lengő köd*” „*buborék*”, „*sós vízpermet*”, „*víz hullám*” idézhetik, mint valamikori élmények emlék-fosztlányai. A nyelvi jelzés, a konkrét vizuális kép-idézés egyre minimálisabbra fogy; s egyidejűleg ez a kevés egyre többet, egyre univerzálisabb távlatokat képes sűríteni, sejtetni mesteri költői áttetszőségében. Az említésre kívánczoló példatár túl bőséges ahhoz, hogysem érzékeltetni tudjam. Csupán jelzésekre szorítkozhatom. „*Mert nem vársz, nem vársz már / énram semmilyen parton, / semmilyen hídon,*”¹⁰: egyike a kétségbeesett hiányérzetben körülrajzolt, tagadással állított vágykép-változatoknak. Pétervár – az emlékek városa – ezért is válik különös jelentőségű színhellyé, ahol ott „*a sok híd, istenem, Pétervár hídjai, ... / ...mintha mindenki most tért / volna haza félelem nélkül*” (*Északi legenda*). A már korábban megjelenő Nyezvanov-versek, majd az egész legutóbbi verskötet tekinthező akár az ifjúkori Pétervár-émlék, de egyúttal az egész nagy orosz irodalom-émlék, pontosabban az irodalom irodalma, a legenda legendája remekművé egyedi költészetbe

kristályosításának. Vagyis, fordítva: kitűnő ürügy és ihlet-forrás ez a valóság-művészet-koholmány ötvözése arra, hogy a Király László-költészet igazi remekké formálódva jusson önkifejezésre. A *hazatérés* itt hangsúlyozott „félelem nélkülsége” korszakot, korszakokat társít közös lényegeikben, akár a *Kafka naplója* mesteri tizenhárom sorában, ahol a két kétszavas hiányos mondat köré tizenegy összetett szó-mondat, megannyi személytelen állítás szövi, idézi meg a megfélemlítettség világának alig tetten-érhető fojtogatását. („Félelemidőszámítás.” „Sugdolózásnapok. / Hallgatózásórák. / Látevalakipercek.”) Ez maga kimondatlan is az „*otthon*”-voltától *megfosztott* „*otthon*”. Az a világ, amelyben mintegy utolsó menedékül marad még a „védő-gyötrő *betű-haza*”: az írásban, a művészi képzeletben őrzött, újrateremtett, *anyanyelvi anyaföld* – amely egyben – íme a gyönyörű orosz fikció – meg is haladja önmagát: úgy határolt, hogy határokat is áthidal.¹¹ A *Beűzetés* című kötet (s az azóta olvasható versek is) – magukba olvasztják, átkarolják, „más, általánosabb értékszimbólumok körébe” is integrálják (Cs. Gyimesi Éva egyre találóbbnak bizonyuló megfigyelése szerint) az eddigi életmű egészét. Vajon költői szavakról, metaforákról stb. beszélhetünk-e avagy még inkább mindezek szövedékéről, pókhálóhoz hasonlíthatóról?

„Beűzetés” – „integetés”-sel

A már többször emlegetett legutóbbi Király László-kötet címe: *Beűzetés*. Rejtélyes maradhat a kifejezés háttere akkor is, ha rögtön a Bibliára, s az édenből kiűzetésre, annak megfordítására gondolunk. Titokzatosságát fokozhatja az, hogy maga a szó nem fordul elő többé. Nem ezzel, hanem inkább az eredeti biblikus igével találkozhatunk a kitűnően megszerkesztett kötet legutolsó – s így búcsúszerű – darabjában:

*Lezárul a lezárhatatlan.
Kiűzetetve
a végtelen hidegbe.*

(Novemberi fény)

Akár a kiűzetés-ről, akár a beűzetés-ről van szó, mindegyikben jelen van az *otthon*, a *szülőföld* – a kezdeti *éden*-toposz/mitologema formájában. Benne rejlik a kiemelt *eltávozás* – *hazatérés* mozgáskör is, de furcsa és hangsúlyos elváltozással. „Kiűzetetés”-ről hallhatunk az idézett versben, s a műveltető képző, akár a személytelenség, az ige-névbe öltöző ige: ismeretlen – felsőbb? – alany/hatalom kényszerére utal. Világgá-ménés majd visszatérés így mintegy önnön fonákjaként bukkan fel: az, ami volt, *csak* az önkéntesség mozzanata hiányzik. Értelmezhető ez konkrét/elvont történelmi helyzet-érzékelésként is, de a felsőbb hatalom transzcendens érintés jelentésében is feltűnik, például a biblikus/pogány fohásznak olvasható *Töredék II.*-ben:

*Ó, ez a te hatalmad,
ez a te hívó,
ez a te űző délutánod,
bekerítetlenül,
magasan.*

S nyomban e sorok után itt is megjelenik e költészet ősi képsora, új módon: „És ki áll a *kapuban*, / ki *integet*, / ki *ígér* mindig és / ki *hiteget*”. A régi útnak-indulás, a régi búcsúztatás ez, csakhogy ismeretlen s netán „*hitegető*” csupán az *integető*. (Ki?)

A „hívás” – „űzés” is a jólismert – József Attilát és más, ősi allúziókat idéző sorok variánsa: „ittmaradnék – küldjete / visszatérnék – űzzetek”, de a megszólítás nem a korábbi, a szülőföldről, otthoniakhoz fűződő többes szám 2., vagy 1. személy meghittsége, hanem a távoli, a megfejtésre váró üzeneteket küldő hatalom előtti főhajtás.¹² Átételességgel találkozunk például a *Part* című versben is. A „hazatérések ideje”-ről hallhatunk, amikor az érkezők messzeségekből: „mély Afrikákból, / Szibériákból, őrült muszáj-magányból” kerülnek újra vissza, rajtuk „Angyalbélyeg, száműzötté, üldözötté”. Ismét a világjárás szabadságának visszaját látjuk. Ahogy egy másik költeményben a háromszor megismételt „holland partokról hazatérő” „néha fél”, zárkózottság, gyanakvás fogadja a régi otthon helyett. A vendég pedig, a „messziről érkezett”, azt „hallja: hó, és hirtelen sírni kezd. / Mint az öröme sosem találók”. Mondhatnánk, a régi, boldog hazatéréseket megcsúfoló visszaérkezések ezek. „Beűzések”. – Hát a *vitórlások* hova lettek? Megjelennek, akárcsak a tenger, s a végtelen utazások. Legtöbbször *hajó* formájában. „Három *hajó* és mind másfele vitt” – bukkan fel az emlék, ahol „ez a tenger” is „így rossz, alaktalan”. S a keresett „sziget messze, mint az intelem”. Egy másik vers-szereplő is „tengerre szállt” s az út „*Hajói* lengnek” / „régikikötőkben”. De az útrakelő sorsa vízbefúlás, a történet csupán legenda. Máskor „*Hajókürt* bődül a köd megett”, – de „sehol a *hajók* –”: hallucináció csalja meg a feszült várakozókat. S a kürt hangja eleve „bődül”, majd „felhörren” – sebesült állat hívásához hasonlóan, „elvérző iszonyatban”. Az *Amikor* című versben „Távolodik egy nagy fehér *hajó*”, „sirályok” vijjogása hallszik, „kikötői párás félhomály” veszi körül. De ez a hajó csak emlék, ez is „köddé szelídül”. Az útnak-indulás – hazatérés örök mozgásköre pedig örök mozdulatlansággá válik. („*Örökre*-ittmaradás lesz ebből.”)¹³ A „sirályok” a „vak” jelzőt kapják. A „láthatás” – „nem látható”. Illeszkedik a képsorhoz a varázsos Csehov-vers szellemidézése is. Itt az *otthon*, a ház hangsúlyozottan „elhagyott, kietlen”, „üres”. A reményteli útnak-indulás – hajdani („elutazhatunk-elutazunk”). A „szép szándék” – „megfáradt”, „megtépázottan” „lebeg”. Mindez azt jelzi, hogy a költő világában a felbukkanó, továbbszövődő motívumok, motívum-hálók mintegy visszajukra-fordulásaikkal bővültek? Önnön tagadásaikkal, ellenképeikkel, negatív másaikkal? A kezdeti remények, hitek, állítások meghíusulása költői megjelenítésének, az eltűnésnek, semmibeveszésnek lehetünk tanúi? Maga a választott-teremtett orosz költő-múza: Al. Nyezvanov is nevével, irodalmi vonzáskörével többszörösen nemlegességet, kifosztottságot, kisémmizettséget személyesít meg?¹⁴ – Igaz. De egyidejűleg másfajta bővülés is történik. Például különös módon kap táguló szerepkört, új poétikai funkciót a *szerelem*. Az idézett *Amikor* című versben a tagadás, lemondás kulcsa az „Amikor te hallgatsz.” – befejezésül: „Amikor Te”. A Csehov-vers szomorúságának is szeretetteli vigasztalás az ellenpontja, a gondoskodó, őszinte kedveskedés, s a szívhez-szóló „ne sírjon, ... / ne vessen, galambocskám”. Bűvös, megváltó pillanatot:

*Mikor a kéz az archoz ér,
világgá indul a gondolat.*

...
Emberré válsz egy perc alatt.

...
Valaki elmegy, ittmarad,

...
Ülj ki a ház, a sors elé.

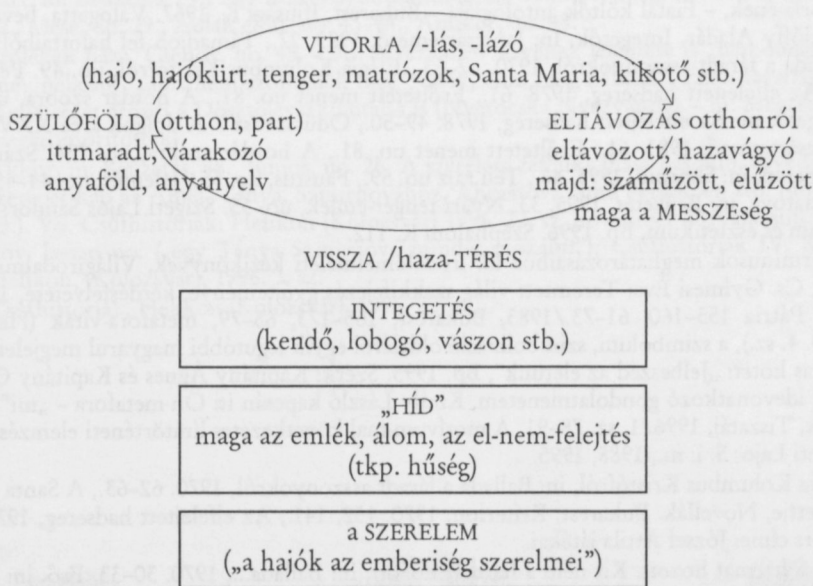
...

*Mikor a kéz az arcodhoz ér,
minden örök és lehető.
Gyermek vagy, agg és ismerős –
integetsz távoli hegytetőn.*

...
*felold a szerelmes végtelen.
Mikor a kéz az archoz ér.*

Ez a feloldó gyengédség, szerelem, maga a megújult hit, hitel, távolságokat, távlatokat újraindító és összekapcsoló bizalom. Képes újra színére fordítani a fonákjaikkal tagadó értékeket. Szorosan kapcsolódik az integetés-hez, de a korai s mindenkori vitorlásokhoz, hajókhoz is. „...amikor szeretlek nyilván / elindul egy hajó – mindnyájan tudjuk / a hajók az emberiség szerelmei” – hallhatjuk már a *Beűzetés* után megjelent *Csúfhisztóriák* egyikében.¹⁵

Király Lászlónál a költői szavak jellegzetes visszatérő változatai, motívumoknak, de metaforáknak is tekinthető, összeszövődő láncolatai az életmű kibontakozása során tovább-bontakoznak és sűrűsödnek.

Ez a fajta egyedi metafora-szövevény, mint élő, bármely pontján egészet megrendítő pókháló adja mélységét például efféle, legutóbbi versrészletének: „tehát”-tal kezdődik az idézet,

*elindul egy hajó
mostantól nem magad vagy de még
velem sem magad vagy
kutathatsz mint megszállott
egy elveszett de megtalálható
anyanyelv után, melyen
megnevezheted ezt a szerelmet is*

tengereket kikötőket *büdöskurvákat*
akik elraboltak tőled engem
 de elrabolták tőled a hajókat is
meg azt hogy szeretlek és
 elindul egy hajó...

(Csúfhistóriák)¹⁶

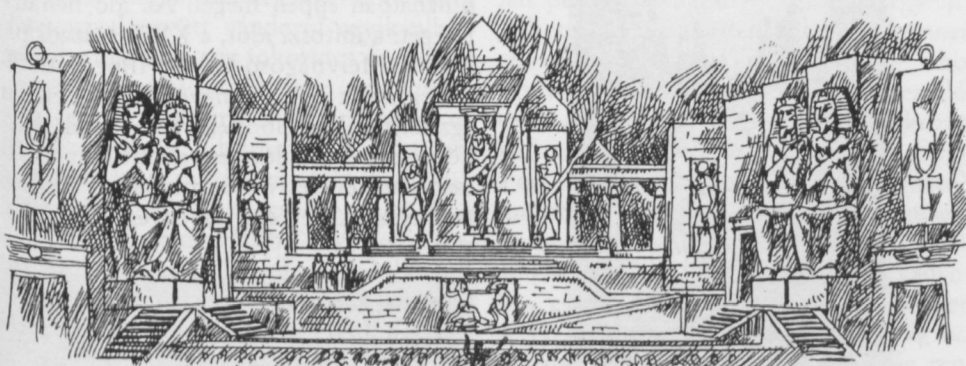
Ebben az egyedi összefüggérendszerben költői analógia, ekvivalencia áll fenn így például a „HÍD”, a SZERELEM és az INTEGETÉS között. A kiemelt legutóbbi kötet hátlapján olvasható *INTEGETŐ* is beilleszkedik e poétikai jelentéskörbe, „áramkörbe”. Oly módon, hogy egyúttal az olvasót is bekapcsolja, beavatja.

Ilyen értelemben ez az írás sem más, mint a maga módján visszaintegetés.

JEGYZETEK

1. Vitorla-ének, – Fialat költők antológiája – Bukarest, Ifjúsági K. 1967. Válogatta, bevezette: Lászlóffy Aladár. *Integető*, In: Janicsártemető, 1983. 27., Támadjon fel halottaiból is, in: Ballada a fáradt asszonyokról, 1970. 62–63., *Elégia* Kolumbusz Kristófról, uo. 49. *Pengető*, in: Az elfelejtett hadsereg, 1978. 61., *Erőltetett menet* uo. 81., *A hordár szobra*, uo. 49. *Pengető*, in: Az elfelejtett hadsereg, 1978. 49–50., *Odüsszeusz / A dolgok arca XXV.* / in: Janicsártemető, 1983. 61., *Erőltetett menet* uo. 81., *A hordár szobra*, uo. 134. *Szárazon? Tengeren*, in: *Skorpió*, 1993. 46., *Téli rajz* uo. 59., *Faustus*, uo. 55., *Jelentés*, uo. 44–45., stb. *Ahmatova*, in: *Beütetés*, 1995. 33. *Nyári tenger-emlék*, uo. 35. *Szigeti Lajos Sándor: Evangélium és esztétikum*, Bp. 1996. Széphalom K. 112.
2. A terminusok meghatározásaihoz ld. irodalomelméleti kézikönyvek, *Világirodalmi Lexikon*, Cs. Gyimesi Éva: *Teremtett világ szakkifejezés gyűjteménye, kérdésselvetése*, 1992. 2 Bp., *Pátria* 155–160; 61–73./1983, Bukarest, 165–173, 65–79, *metafora-viták* (Helikon, 1990. 4. sz.), a szimbólum, szimbolizáció oldaláról egyik legutóbbi magyarul megjelenő tartalmú kötet: „*Jelbeszéd az életünk*”, Bp. 1995. Szerk: Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor. Saját idevonatkozó gondolatmenetem, Király László kapcsán is: *Ön-metafora – „mi”-metaforák*, *Tiszatáj*, 1996. 1. sz. 78–91. A motívum-mal következetes líratörténeti elemzésekben *Szigeti Lajos S. i. m.*, 1988, 1995.
3. *Elégia* Kolumbusz Kristófról, in: *Ballada a fáradt asszonyokról*, 1970. 62–63., *A Santa Maria makettje*, *Novellák*. Bukarest, *Kriterion*, 1970. 152, 141., *Az elfelejtett hadsereg*, 1978. 38. *A vers címe: József Attila játéka*.
4. *Akit a harmat hozott. Kit nem a harmat hozott*, in: *Ballada...*, 1970. 30–33. *Eső*, in: *Rendhagyó délután*, 1968. 47–48., /vö. uo. *Hajnal*, *Virradat*, *Armstrong*, *A hosszú úton*, *Ragyogás*, in: *Skorpió*, 1993. 36. *Végtelen ének*, in: *Janicsártemető*, 1983. 132.
5. *Integető*, i. h. 1. sz. jegyzet. *A tékozló fiú megtérése*, in: *Rendhagyó délután*, 1968. 88., *Kőrösi Csoma Sándor útja*, in: *Ballada...*, 1970. 72–74., *Hazatérés két változata* uo. 72, ill. *Janicsártemető*, 1983. M. A. *Könyvnyomatató emlékére*, uo. 1983. 145. / *Vö. még Anyaföld-ciklus*, *Könyörgés*, *November*, *Aranygolyó* in: *Rendhagyó délután*, 1968. 0–11.1., 37–38., 39. *Éjféle eső*, *Téli metszet*, *A tékozló fiú*, in: *Az elfelejtett hadsereg*, 1978. 11., 19., 80. *vmint Törekeny madarak*, *Álmok*, in: *Ballada...* 1970. 23., 91–92. stb.
6. *Az embléma-terminushoz* ld. *Csuri Károly–Bernáth Árpád* vonatkozó munkáit. (in: *Formateremtő elvek a költői alkotásban*, 1971. *Studia Poetica*, Szeged, 1980–1990., *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*, 1988.)
7. *Láng Gusztáv: A jelenidő nyomában*, Bukarest, *Kriterion*, 1976. 67.

8. Cs. Gyimesi Éva: Találkozás az egyszerűvel, Bukarest, 1978. 167–180. uő.: Álom és értelem, Bukarest, 1990., Gyöngy és homok, Bukarest, 1992.
Megállapításainak Király Lászlóra vonatkozó lényege elemző igazolásként vág egybe Gálfalvi György, Kántor Lajos, K. Jakab Antal, Szakolczay Lajos, Görömbei András, Márkus Béla, Pomogáts Béla, Bertha Zoltán, Olasz Sándor, Füzi László, Cs. Nagy Ibolya, Zalan Tibor találó jellemzéseivel. (vö. K. L. válogatott bibliográfia, Miskolc, 1993.)
9. Ld. 4–5. sz. jegyzetek. Anyanyelv, in: Az elfelejtett hadsereg, 44.
10. Vízhullám, in: Beüzetés, 1995. 54., Kék farkasok. Bukarest, Kriterion, 1972., Tánya Szmirnovához, uo. 20.
11. Északi legenda, in: Beüzetés, 54., Kafka naplója, uo. 12., Novemberi fény, uo. 60. Vö. „Betűt betűhöz illesztve / halálig, / a szellem tán új hazát teremthet” Egy könyvnyomtatóhoz, uo. 18. „...zizegtetem száraz betűszalmám, / állati almom” Hold, uo. 38. A tagadással, hiányérzettel, megfosztottsággal való megjelenítésről bővebben: „Haza az a hely, amelyről legtöbbet álmodunk” Magyar Napló, 1997. 5. sz.
12. Novemberi fény, in: Beüzetés, 60., Töredék II. uo. 58., József Attila játéka vö. 3. sz., A megszólításmód összefüggéseiről bővebben említett önmetafora-tanulmány: Tiszatáj, 1996. 1. sz. 78–91.
13. Part, in: Beüzetés, 24., Egy könyvnyomtatóhoz, uo. 18., A vendég, uo. 16., Töredék I. uo. 22., Mese, uo. 29., Ablak előtt, uo. 43–44., Amikor, uo. 48.
14. Emlékek háza. Csehov. uo. 45. – Al. Nyezvanov nevének jelentése is „nem-megnevezett” „név nélküli”, „akit nem szólítanak meg”, „név, cím, rang-nélküli”. Ezt a tagadást, kisemmizettséget erősíti a Dosztojevskij-utalás is (Nyetocska Nyezvanova – in: Megalázottak és megszorítottak).
15. Akkor, in: Beüzetés, 48., Junius, uo. 26. A szerelem felbukkanása hasonló, egyedi poétikai szerepet kap az Anna, Tánya, Szmirnovához, Ahmatova című versekben stb. (uo. 19., 20., 33.). Vö. Csúfhistóriák: Helikon (Kolozsvár) 1996. 22. sz. november 25. valamint: Nyezvanov, lassan uo. („egy Tánya Szmirnova mindig *visszaint*”); Csúfhistóriák IV. Kaf-NAK, Helikon, (Kolozsvár), 1996. 3. sz.
16. Csúfhistóriák, Helikon (Kolozsvár), 1996. 22. sz.

VERDI: AIDA. SZEGEDI SZABADTÉRI JÁTEKOK. 1968.